

Baberti Dergisi / Journal of Babarti

e-ISSN: 3023-4107

Sayı: 20 / 2024 - Aralık

Amr b. Mürre el-Cühenî'nin Hayatı ve İslâmî Faaliyetleri

The Life and Islamic Activities of Amr b. Murra al-Juhani

Erdem ALADAĞ

Doktora Öğrencisi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim
Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı.

Rize / Türkiye

*Doctoral Student, Recep Tayyip Erdoğan University, Institute of Graduate Studies,
Department of Islamic History and Arts.*

Rize / Türkiye

erdem_aladag21@erdogan.edu.tr

İhsan ARSLAN

Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Çarşamba İnsan ve Toplum Bilimleri
Fakültesi, Tarih Bölümü, Ortaçağ Tarihi Ana Bilim Dalı.

Samsun / Türkiye

*Professor Doctor, Ondokuz Mayıs University, Çarşamba Faculty of Humanities
and Social Sciences, Department of History, Department of Medieval History.*

Samsun / Türkiye

ihsan.arslan@omu.edu.tr

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 25 Temmuz / 25 July 2024

Kabul Tarihi / Date Accepted: 17 Aralık / 17 December 2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Atıf / Citation: Erdem Aladağ - İhsan Arslan, "Amr b. Mürre el-Cühenî'nin
Hayatı ve İslâmî Faaliyetleri" *Baberti Dergisi*, 20 (Aralık / 2024): 1-20.

DOI: 10.47098/babertidergisi.1521344

The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license.

Öz

Amr b. Mürre el-Cühenî, Hz. Peygamber'in ashâbından olup daha çok Ebû Meryem künyesiyle tanınmıştır. Kaynaklarda Amr b. Mürre'nin nerede ve ne zaman doğduğuna ilişkin bilgiler bulunmamaktadır. O, Kahtânîlerden Kudâa kabilesinin alt kolu olan Cüheyne kabilesine mensuptur. Amr b. Mürre, kabilenin önde gelen liderlerinden olup aynı zamanda ileri görüşlü, toplum içerisinde fikrine başvurulmuş ve saygın kişiliğiyle bilinen bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Kaynaklarda zikredildiğine göre, Amr b. Mürre görmüş olduğu bir rüya sonucunda Hz. Peygamber'e gelerek Müslüman olmuştur. O, Müslüman olduktan sonra kabilesinin de İslâm'a girmesini çok arzu etmiş bu nedenle Hz. Peygamber'den destek alarak kabilesini İslâm'a davet etme hususunda büyük bir gayret sarf etmiştir. İslâmiyet'in tebliğ sürecinde Hz. Peygamber'e yardımcı olan ve İslâm'a hizmet eden böyle sahâbîlerin hayatlarını araştırmak ve İslâmî faaliyetlerini ortaya koymak büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle ele alınan bu çalışmayla Amr b. Mürre'nin doğumundan vefatına kadar olan hayatı ve İslâmî faaliyetleri ortaya konulmuş, böylece sahâbe hayatına dair yapılan çalışmalara bir nebze de olsa katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Tarihi, Amr b. Mürre el-Cühenî, Cüheyne Kabilesi, Cüheyne Mescidi, Muâviye b. Ebû Süfyân.

Abstract

Amr b. Murra al-Juhani was one of the companions of the prophet and was mostly known by the name Abu Maryam. There is no information in the sources about where and when Amr b. Murra was born. He belonged to the Juhayna tribe, a sub-tribe of the Quda'a tribe of the Qahtanids. Amr b. Murra was one of the prominent leaders of the tribe and was also a forward-thinking and respected figure whose opinion was consulted in the society. According to the sources, Amr b. Murra came to the prophet and became a Muslim as a result of a dream he had seen. After he became a Muslim, he wanted his tribe to convert to Islam, so he made a great effort to invite his tribe to Islam with the support of the prophet. It is of great importance to investigate the lives of such companions who helped the prophet in the process of proclamation of Islam and served Islam and to reveal their Islamic activities. For this reason, this study aims to reveal the life and Islamic activities of Amr b. Murra from his birth until his death, thus contributing to the studies on the life of the companions.

Keywords: Islamic History, Amr b. Murra al-Juhani, Juhayna Tribe, Juhayna Masjid, Mu'awiyah b. Abu Sufyan.

Giriş

Hız. Peygamber'i tasdik edip ona iman eden ve İslâm'ın hâkim kılınması için her zaman onun destekçileri olan güzide sahâbîlerin her birisinin farklı farklı Müslüman oluş serüvenleri ve hayat hikâyeleri bulunmaktadır. Nitekim İslâm'ın doğuşundan Hız. Peygamber'in vefatına kadar her bir sahâbî, İslâm dininin kemâle erdirilmesi için bizzat Hız. Peygamber'le omuz omuza vererek mücadele etmişler, onun vefatından sonra da kararlı, sabırlı ve titiz bir şekilde İslâm'a hizmet etmeye devam etmişlerdir. Karşılaştıkları engeller karşısında bıkmıp usanmadan İslâm'a ve Hız. Peygamber'e hizmet edip sahâbî olmakla şereflenen bu seçkin şahsiyetlerin hayatlarını bir nebze de olsa öğrenmek, onları örnek almak ve onların İslâm için yaptıkları fedakârlıkları bilmek Müslümanlar için büyük önem arz etmektedir. Bundan dolayıdır ki, sahâbîlerin hayatına dair günümüze dek pek çok araştırma ve bilimsel çalışma yapılmış, böylece bu alanda ciddi bir ilerleme sağlanmıştır. Ancak mevcut literatür tarandığında Amr b. Mürre isimli sahâbî hakkında herhangi bir çalışma yapılmadığı görülmektedir. Bu nedenle ortaya konulan bu çalışmayla, sahâbe hayatı hakkında yapılan çalışmalara bir nebze de olsa katkı sağlanacağı düşünülmüş, ayrıca bu alanda var olan bir eksikliğin daha giderilmesi amaçlanmıştır.

Onun Medine civarı halklarından ilk iman edenlerden olması, imanının rüya ile ilişkilendirilmesi ve kabilesinin İslâm'a girişinde etkili olması gibi nedenler hayatına dair bilgilerin araştırılmasını önemli kılmaktadır kanaatindeyiz. Araştırmamızı; klasik İslâm tarihi, tabakât, terâcim ve delâil gibi temel kaynaklar bağlamında ele alıp yeri geldikçe ilgili rivayetleri zaman ve mekân bağlamında tahlil etmeye çalışacağız.

1. Amr b. Mürre el-Cühenî'nin Doğumu ve Nesebi

Amr b. Mürre el-Cühenî'nin doğumu hakkında kaynaklarımızda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak onun nesebi Amr b. Mürre b. 'Abs b. Mâlik b. el-Muharres b. Mâzin b. Sa'd b. Mâlik b. Rifâ'a b. Nasr b. Gatafân b. Kays b. Cüheyne şeklindedir.¹ Bazı kaynaklarda el-Cühenî yerine

¹ Ebü'l-Münzir Hişâm b. Muhammed b. Sâib b. Bişr el-Kelbî el-Kûfî, *Nesebü me'ad ve'l-Yemeni'l-kebir*, thk. Nâcî Hasan (Beyrût: Âlemü'l-Kütüb, 1465-2004), 2/726; Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Bağdâdî, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. Ali Muhammed Ömer (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1421/2001), 5/264; Ebü'l-Hasen İzzedîn Ali b. Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, thk. Ali Muhammed Mua'vviz - Âdil Ahmed Abdilmecvûd (Beyrût: Dâru İbn Hazm, 1433/2012), 1/953; Ebü'l-Haccâc Cemâleddîn Yûsuf b. Abdurrahman b. Yûsuf, *Tehzîbü'l-kemâl fi esmâi'r-ricâl*, thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1413/1996), 22/237; Şihâbeddîn Ahmed b. Ali el-Askalânî, *el-İsâbe*

el-Ezdî veya el-Esedî şeklinde kullanılmış fakat kabilesine nispetle daha çok Amr b. Mürre el-Cühenî olarak adlandırılmıştır.² Onun künyesinin ise Ebû Talhâ ve Ebû Meryem olduğu ifade edilmiştir.³ Hz. Peygamber'in ve diğer sahâbilerin Amr b. Mürre'ye genellikle Ebû Meryem künyesini kullanarak hitap ettikleri görülmektedir.⁴

2. Kabilesi ve Câhiliye Döneminde Kabilesindeki Konumu

Amr b. Mürre el-Cühenî, Kahtânilerden⁵ Kudâa kabilesinin alt kolu olan Cüheyne kabilesine mensuptur.⁶ Onun Yemen'de ikamet ettiği sırada Kudâ'a kabilesine katıldığı ve bu kabilenin de ilk mensuplarından olduğu nakledilmiştir.⁷ Kaynaklarda zikredildiğine göre Amr b. Mürre'nin mensup olduğu kabile hakkında Hz. Peygamber ile aralarında bir konuşma cereyan etmiş; daha sonra Amr b. Mürre kabilesine gelerek Hz. Peygamber'le aralarında geçen diyalogu şu şekilde anlatmıştır: Hz. Peygamber bir gün: "Ma'ad kabilesine mensup olan varsa ayağa kalksın." buyurdu. Bunun üzerine ben ayağa kalktım. Ancak Hz. Peygamber bana: "Sen otur." dedi. Hz.

fi temyizi's-sahâbe, thk. Âdil Ahmed Abdilmevcûd (Beyrût: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415/1995), 4/563; Abdülkerîm Mahmûd el-Hatîb, *Târîhu cüheyne*, (Riyad: Dâru Ebhâ, 1405/1984), 5.

² İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 5/265; Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Bustî İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, thk. Muhammed Abdü'l-Mu'îd Hân (Kahire: Dâiretü'l-Ma'ârifü'l-Osmâniyye, 1393/1973), 3/274; Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed İbn 'Abdîlber, *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-ashâb*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî (Beyrût: Dârü'l-Cil, 1412/1992), 1/1200; Ebû'l-Kâsım Ali b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdullah b. Hüseyin ed-Dimaşkî İbn Âsâkir, *Târîhu medineti dimaşk*, thk. Muhibbüddîn Ebî Sa'id Ömer b. Garâme el-Amravî (Beyrût: Dârü'l-Fikr, 1415/1995), 46/342; Ebû Nasr Tâcüdîn Abdülvehhâb b. Alî b. Abdilkâfî es-Sübki Subkî, *Tabakâtü's-şâfi'iyyeti'l-kübrâ*, thk. Abdülfettâh Muhammed (Beyrût: Dârü İhyâit-Türâsî'l-'Arabî, ts.), 4/15.

³ İbn 'Abdîlber, *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-ashâb*, 1/1200; İbn Âsâkir, *Târîhu medineti dimaşk*, 46/341; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 22/238; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/563.

⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/307; Ebû'l-Bekâ Muhammed b. Ahmed b. Ziyâ el-Mekkî el-Hanefî, *Târîhu mekke'tül-mükerreme ve'l-mescidi'l-harâm*, thk. İbrahim el-Ezherî (Beyrût: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1418/1997), 1/307.

⁵ İslâmiyet'in ortaya çıktığı sıralarda Arabistan'ın bilhassa orta ve kuzey kesiminde yaşayan bir kabiledir. (bkz. İhsan Arslan, *Vahiy ve Akıl Işığında Hz. Peygamber'in Hayatı* (İstanbul: Okur Akademi Yayınları, 2020), 29.)

⁶ Kelbî, *Nesebü me ad ve'l-Yemeni'l-kebir*, 2/726; Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Sa'id b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî, *Cemheretü ensâbi'l-arab*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn (Kahire: Dârül-Ma'ârif, 1982), 1/445; Ebû Abdullah Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehabî, *Tecridü esmâi's-sahâbe* (Beyrût: Dârü'l-Ma'ârif, 2008), 1/417; Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Alî el-Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-ereb ma'rifetü ensâbi'l-'arab*, thk. İbrâhîm el-Ebyârî (Beyrût: Dârü'l-Kütübî'l-Benânî, 1400/1980), 221; Ebû'l-Kâsım Abdurrahmân b. Abdullah b. Ahmed el-Has'amî es-Süheylî, *er-Ravzü'l-ünüf fi tefsîri's-sîreti'n-nebeviyye li ibn hişâm*, thk. Mücdî b. Mansûr b. Seyyid eş-Şûrâ (Beyrût: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1430/2009), 1/50; Mahmûd el-Hatîb, *Târîhu cüheyne*, 5.

⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 5/265; İbn Hazm, *Cemheretü ensâbi'l-arab*, 1/445; İbn Âsâkir, *Târîhu medineti dimaşk*, 46/341; Zehabî, *Tecridü esmâi's-sahâbe*, 1/417; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/563.

Peygamber tekrar: “Ma’ad kabilesine mensup olan varsa ayağa kalksın.” buyurdu. Ben tekrar ayağa kalktım. Bana yine: “Sen otur.” dedi. Bunun üzerine, Hz. Peygamber’e: “Biz kimlerdeniz?” diye sordum. Hz. Peygamber ise: “Siz Kudâa b. Mâlik b. Himyer’densiniz.” diye cevap verdi.⁸ Hz. Peygamber ile Amr b. Mürre arasında cerayan eden bu konuşmadan da anlaşıldığı üzere, Amr b. Mürre’nin yukarıya doğru silsilesinin Kudâalılara dayandığı, ayrıca bu kabilenin de bir alt kolu olan Cüheyne kabilesine mensup olduğu görülmektedir. Cüheyne kabilesi, İslâm’dan önceki dönemlerde Necid⁹ bölgesinde yaşamış daha sonra Medine civarına gelerek Vâdilkurâ ile Kızıldeniz arasında yer alan Yenbu’ bölgesine yerleşmiştir.¹⁰

Kaynaklar incelendiğinde Amr b. Mürre’nin Cüheyne kabilesinin önde gelen liderlerinden biri olduğu görülmektedir.¹¹ O, kabilesi içerisinde önemli konularda fikrine başvuru, ileri görüşlü olmasıyla tanınan ve saygın kişiliğiyle bilinen bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır.¹² Onun mevcut inançları çerçevesinde dindar olduğunu, babasının put bakıcılığından ve kendisinin şirk inancı üzere hac ibadetini gerçekleştirmek için Mekke’ye gittiğinden anlayabiliriz.

3. Amr b. Mürre’nin Rüyası, Müslüman Oluşu ile İlgili Rivayetler ve Değerlendirilmesi

Amr b. Mürre’nin Müslüman oluşuna dair bilgiler incelendiğinde, onun görmüş olduğu bir rüya sonucunda İslâm’a girdiği nakledilmiştir.¹³

⁸ İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-kübrâ*, 5/265; İbn Âsâkir, *Târîhu medineti dımaşk*, 46/111; Ebü’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Künâ ve’l-esmâ* (Medîneti’l-Münevvera: İhyâi’t-Turâsi’l-İslâmî, 1404–1984), 1/272; Mahmûd el-Hatîb, *Târîhu cüheyne*, 5.

⁹ Arap Yarımadası’nın orta kesiminde, Hicaz bölgesinin doğu tarafında bulunan ve üç kenarından çöllerle kuşatılmış bir platodur. (bkz. Ebû Abdullâh Şihâbeddîn Yâkut b. Abdullâh el-Hamevî, *Mu’cemü’l-büldân* (Beyrût: Dâru-Sâdır, 1397/1977), 5/261,262.

¹⁰ Ebü’l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân, *Vefeyâtü’l-ayân ve enbâü ebnâ’z-zamân*, thk. İhsân Abbâs (Beyrût: Dâru-Sâdır, ts.), 2/140; Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu’cemü kabâili’l-arab* (Beyrût: Müessesetü’r-Risâle, 1418/1997), 1/216-217; Ahmet Önkâl, “Cüheyne (Benî Cüheyne)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/107; Fatimatüz Zehra Kamacı, “Hz. Peygamber’in Medine’nin Sâfile Bölgesinde Namaz Kıldığı Mekânlar”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 61/61 (2021), 117.

¹¹ İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-kübrâ*, 5/265; Ebu’l-Kâsım İsmâil b. Muhammed b. Fazl et-Teymî el-İsbehânî, *Delâilü’n-nübüvve*, (Riyad: Dâru’l-Âsime, 1416/1991), 1/1071; İbn Âsâkir, *Târîhu medineti dımaşk*, 46/340.

¹² İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-kübrâ*, 5/265; el-İsbehânî, *Delâilü’n-nübüvve*, 1/1071; İbn Âsâkir, *Târîhu medineti dımaşk*, 46/340.

¹³ el-İsbehânî, *Delâilü’n-nübüvve*, 1/1068; İbn Âsâkir, *Târîhu medineti dımaşk*, 46/344; Ebü’l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî, *el-Hasâisü’l-kübrâ* (Beyrût: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, ts.), 1/177; Kandehlevî, *Hayâtü’s-sahâbe*, 1/231.

Dolayısıyla burada öncelikli olarak onun Müslüman olmasına dair aktarılan rivayetleri ele alıp daha sonra bu rivayetlerin tahlilini yapmak uygun olacaktır.

Kaynakların nakline göre Amr b. Mürre, Müslüman oluşuna vesile olan rüyasını etrafındakilere şu şekilde anlatmıştır: “Câhiliye döneminde hac vazifesi yapmak amacıyla kabileden bir grup ile beraber Mekke’ye doğru yola çıktık. Mekke’ye varınca orada konakladığımız sırada rüyamda Kâbe’den bir ışığın yükseldiğini ve o ışık sebebiyle Medine’nin dağlarıyla Cüheyne kabilesinin el-Eş’ar¹⁴ adındaki dağının aydınlandığını gördüm. Yükselen bu ışıkların içinden birisi: ‘Karanlıklar perdesi sıyrıldı, ışık parladı ve peygamberlerin sonuncusu olarak Ahmed adında peygamber gönderildi.’ diye sesleniyordu. Daha sonra bu ışık tekrar parladı. Öyle ki bu ışık sayesinde Hîre sarayları ile Medâin’in beyaz köşkünü gördüm. Oradan yükselen ışıklar arasından da: ‘İslâm dini doğdu, putlar kırıldı ve akrabalık hakları gözetilmeye başlandı.’ şeklinde sesler işiterek korku içerisinde uykumdan uyandım.” Amr b. Mürre’nin, rüyasını bu şekilde anlattıktan sonra etrafındaki arkadaşlarına: “Vallâhi Kureyş kabilesi içerisinde bir hâdise meydana gelecektir.” şeklinde sözler sarf ettiği de nakledilmiştir.¹⁵

Müslüman Oluşu

Amr b. Mürre, görmüş olduğu bu rüya vesilesiyle Müslüman oluş serüvenini de yine bizzat kendisi şu şekilde anlatmıştır: “Mekke’den hac vazifesini yapıp döndükten bir müddet sonra bize Ahmed adında birisinin Peygamber olarak ortaya çıktığı haberi ulaştı. Bunun üzerine ben de hac vazifesi sırasında görmüş olduğum rüyayı ona anlatmak amacıyla vakit kaybetmeden Mekke’ye doğru yola çıktım. Daha sonra onun yanına vardım ve kendisine gördüğüm rüyayı anlattım. O da bana: ‘Ey Amr b. Mürre! Ben bütün insanlara gönderilen bir peygamberim. İnsanları İslâm’a davet ediyorum. Onlara tüm canları korumalarını, akrabalık haklarına saygı göstermelerini, sadece Allah’a ibadet edip putları terk etmelerini, hac ibadetini yerine getirmelerini ve Ramazan ayında oruç tutmalarını emrediyorum. Bana itaat edip emirlerime uyanlara cennet, beni dinlemeyip emirlerime muhalefet edenlere ise cehennem vardır. Öyleyse Ey Amr! Bana iman et ki, Allah seni azabından emîn kılsın.’ dedi.¹⁶ Hz. Peygamber’in

¹⁴ Cüheyne kabilesinin dağlarından birisine verilen isimdir. Diğer ismi ise el-Ecrad şeklinde geçmektedir. (el-İsbehânî, *Delailünnübüvve*, 1/1069).

¹⁵ el-İsbehânî, *Delâilü’n-nübüvve*, 1/1069; İbn Âsâkir, *Târîhu medineti dimaşk*, 46/344; Süyûtî, *el-Hasâisü’l-kübrâ*, 1/178; Kandehlevî, *Hayâtü’s-sahâbe*, 1/231.

¹⁶ el-İsbehânî, *Delâilü’n-nübüvve*, 1/1070; İbn Âsâkir, *Târîhu medineti dimaşk*, 46/343; Süyûtî, *el-Hasâisü’l-kübrâ*, 1/178; Kandehlevî, *Hayâtü’s-sahâbe*, 1/232.

söylemiş olduğu bu sözler üzerine ben de 'Allah'tan başka ilah olmadığına ve senin de Allah'ın Rasûlü olduğuna şahadet ettim ve insanların çoğunun hoşuna gitmese de helal ve haram dediklerinin hepsine iman ettim' diyerek Müslüman oldum. Ardından Hz. Peygamber'e: 'Yontulmuş birer taş olan putları terk edenlerin ilki olarak Allah'ın hak bir Ma'bud olduğuna inandım, şahsiyetiyle soyu bakımından en üstünü olan kimseye arkadaş olmak için yolculuğun her çeşit zorluklarına katlanıp sana göç ettim.' şeklinde kısa bir şiir dile getirdim."¹⁷

Rivayetlerin Değerlendirilmesi

Yukarıda kaynakların verdiği bilgiler doğrultusunda Amr b. Mürre'nin Müslüman oluş serüvenini olduğu gibi aktarmaya çalıştık. Ancak zikredilen bu rivayetlerin genel bir perspektifle tahlil edilmeye muhtaç oldukları görülmektedir. Burada öncelikli olarak şunu belirtmek gerekir ki, Amr b. Mürre'nin İslâm'a girişine dair anlatılan bu rivayetler, ilk dönem İslâm tarihi kaynaklarında zikredilmemektedir. Onun doğumu, nesebi ve kabilesi gibi konular hakkında ilk dönem kaynaklarında bilgiler yer alırken, Müslüman olmasına sebep olan rüyasına dair en ufak bir bilgiye rastlanılmamıştır. Ancak sonraki dönem kaynaklara bakıldığında, özellikle delâil ve hasâis kitaplarında onun Müslüman oluş serüveni, gördüğü rüya üzerinden detaylı bir şekilde aktarılmıştır. Elbette rüyaların insan hayatında yadsınamaz bir etkiye sahip olduğu, ayrıca bazı insanların hayatında önemli ve büyük değişimlere sebebiyet verebildiği muhakkaktır. Burada aktarılan rivayetlerden de anlaşılabilir ki Amr b. Mürre'nin Müslüman oluşuna sebep olan temel faktör, gördüğü rüyasıdır. Kaldı ki böyle bir rüyanın görülmesi ve akabinde Müslüman oluş hikâyesinin cereyan etmesi imkânsız bir durum değildir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken temel husus, bu rivayetlerin aktarıldığı kaynakların sahlilik derecesinin ne ölçüde olduğudur. Nitekim Hz. Peygamber'in özellikle mucizevî olaylarının anlatıldığı bu kaynaklar incelendiği zaman, aktarılan rivayetlerin genellikle senet ve metinlerinde birtakım problemlerin olduğu müşahade edilmekte, aynı şekilde akla ve mantığa ters düşen bazı olayların da nakledildiği görülebilmektedir. Burada zikrettiğimiz rivayetlerin detayına bakıldığında da rüyanın içeriğinde abartılı ifadelerin bulunduğunu, ayrıca bu rüyanın daha çok Hz. Peygamber'in nübüvvetine delalet etmesi amacıyla ileri sürülmüş olabileceğini söylememiz mümkündür. Çünkü Hz. Peygamber'in nübüvvetle görevlendirilmesinden önceki bir zaman diliminde görüldüğü

¹⁷ el-İsbehânî, *Delâilü'n-nübüvve*, 1/1070; İbn Âsâkir, *Târîhu medineti dımaşk*, 46/343; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1/953; Kandehlevî, *Hayâtü's-sahâbe*, 1/232.

iddia edilmiş olan bu rüyanın ilginç tarafı Amr b. Mürre'ye, gönderilecek peygamberin son peygamber, isminin Ahmed, dinin adının ise İslâm olduğu gibi gayba dair oldukça detaylı bilgilerin rüya aracılığıyla verilmiş olmasıdır. Kaldı ki Hz. Peygamber'in peygamberliğinin önceden bilinmesi için bu tür rivayetlerin ortaya atılmasını gerektirecek herhangi bir durum söz konusu değildir. Bununla birlikte bu rivayetlerin, sahâbeyi aşırı övme veya yüceltme telakkisinden ileri geldiği de söylenebilir. Bu nedenle elimizdeki mevcut veriler ışığında, Amr b. Mürre'nin Müslüman oluşunda ortada bir rüyanın söz konusu olabileceğini dile getirmekle birlikte, aktarılan bu rüya içeriğinin oldukça değiştirilmiş veya abartıya kaçılmış olabileceğini de göz ardı etmemek gerektiğini belirtmekte fayda olacağı kanaatindeyiz. Dolayısıyla onun rüyasına dair aktarılan bu rivayetlere temkinli yaklaşmanın daha isabetli olacağını düşünmekteyiz.

Burada zikredilmesi gereken önemli hususlardan birisi de, rivayetler dikkatlice incelendiğinde Amr b. Mürre'nin Müslüman oluş tarihiyle ilgili bazı problemler bulunduğu görülmektedir. Nitekim onun bu rüyayı tam olarak ne zaman gördüğü ve rüyasını anlatmak maksadıyla Hz. Peygamber'in yanına ne zaman geldiğine dair bilgilere kaynaklarda yer verilmemiştir. Rivayette zikredilen beş vakit namaz, oruç, zekât ve hac ibadetlerinin farz kılındığı tarihler dikkate alındığında -genel kabullere göre- Medine döneminde şekillenmiş ibadetlerdir. Bu ibadetlerin farz kılınmasından sonra Amr b. Mürre'nin Müslüman olduğunu düşünecek olursak -haccın farz kılındığı tarih açısından- hicri sekizinci yıldan sonraki tarihi dikkate almamız gerekir. Oysa Hz. Peygamber'in Medine'ye hicreti sonrası Cüheyne kabilesiyle antlaşma yaptığı ve kısa bir süre sonra da bu kabilenin İslâm'a girdiği bilgileri yer almaktadır. Bu durum İslâm'ın Medine civarında yayılış süreci açısından da makul gözükmektedir.

Amr b. Mürre'nin, rüyayı gördüğü dönemi, câhiliye dönemi olarak tanımlaması açısından meseleye yaklaşım sergilendiğinde, onun henüz İslâmî tebliğin başlamamış olduğu bir dönemde Mekke'ye hac ziyareti için gittiği, bu sırada bir rüya gördüğü ve kabilesine döndüğü ihtimalini akla getirmektedir. Buna göre, Amr b. Mürre'nin Hz. Peygamber'in ve Müslümanların Medine'ye hicret etmesinden sonra İslâm'dan haberdar olduğunu, bunun üzerine câhiliye döneminde görmüş olduğu rüyasını hatırladığını ve Medine'ye Hz. Peygamber'in yanına gelerek Müslüman olduğunu söyleyebiliriz. Bu ihtimalle beraber, Amr b. Mürre'nin Mekke'ye hac için gittiği dönemin, Hz. Peygamber'in Medine'ye hicret etmesinden sonraki süreçte de gerçekleşebileceğini kabul etmek gerekir. Dolayısıyla bu durumda Amr b. Mürre'nin kendi inancı doğrultusunda Mekke'ye hac için

gittiği, bu esnada bir rüya gördüğü ancak henüz İslâmiyet'in doğuşundan haberdar olmadığı için bu hal üzere yurduna döndüğü anlaşılmaktadır. Daha sonrasında ise İslâm'ın zuhur ettiğini ve Hz. Muhammed adında bir peygamberin gönderildiğini duyunca bu durumu rüyasıyla ilişkilendirerek Hz. Peygamber'in yanına gittiğini ve Müslüman olduğunu ifade edebiliriz. Netice itibarıyla bu rivayetleri ve genel bilgileri dikkate aldığımızda, onun Müslüman oluş tarihinin en erken hicretin ikinci yılına yahut sonrasında tekabül ettiğini söylememizin daha isabetli olacağı kanaatindeyiz.

4. Amr b. Mürre'nin Kabilesini İslâm'a Daveti ve Karşılaştığı Zorluklar

Amr b. Mürre, Müslüman olduktan sonra İslâm'a olan hizmetleriyle ön plana çıkan bir sahâbî olmuştur. Nitekim onun en önemli İslâmî faaliyetlerinden birisi, mensup olduğu Cüheyne kabilesinin İslâm'a girmesi için uğraşması ve neticede onların Müslüman olmalarına vesile olmasıdır.

Amr b. Mürre Müslüman olduktan sonra kavminin de İslâm'a girmesini arzulamış ve tekrar Hz. Peygamber'e gelerek: "Ey Allah'ın Rasûlü! Anam, babam sana feda olsun! Beni kavmime gönder. Allah senin vesilenle nasıl ki bana İslâm'a girmeyi nasip ettiyse belki benim aracılığım ile da onlara İslâm'a girmelerini nasip eder." şeklinde bir talepte bulunarak kavmini İslâm'a davet etmeyi amaçlamıştır. Onun bu isteği üzerine Hz. Peygamber, ona yumuşak huylu olmasını, doğru sözden hiç ayrılmamasını, katı kalpli, kibirli ve kıskanç olmaktan uzak durmasını tavsiye etmiş ardından onu, kavmini İslâm'a davet etmesi için göndermiştir.¹⁸ Bu rivayetlerden anlaşıldığı üzere Amr b. Mürre, sadece kendisinin İslâm'a girmesini yeterli görmemiş, etrafındaki insanların da Müslüman olması hususunda bir çaba içerisine girmiştir. Dolayısıyla Hz. Peygamber ile tanışıp Müslüman olmasının hemen akabinde İslâm'a ve Hz. Peygamber'e hizmet konusunda aktif bir sahâbî olacağını açıkça ortaya koymuştur.

Hz. Peygamber'den kabilesini İslâm'a davet etmek için müsaade alan Amr b. Mürre, kabilesine gelerek onları şu sözleriyle Müslüman olmaya çağırdı: "Ey Rufâa oğulları! Ey Cüheyne oğulları! Ben, son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından size gönderilen bir elçiyim. Sizi İslâm dinine girmeye davet ediyorum. Sizi birbirinizin kanlarını akıtmamaya, sıla-i rahimde bulunmaya, putları terk ederek yalnızca Allah'a ibadet etmeye, Kâbe'yi ziyaret etmeye ve senenin on iki ayından biri olan Ramazan'da oruç tutmaya davet ediyorum. Beni dinleyip sözlerime uyanlar için cennet vardır.

¹⁸ el-İsbehânî, *Delâilü'n-nübüvve*, 1/1071; İbn Âsâkir, *Târîhu medineti dimaşk*, 46/345; Süyûtî, *el-Hasâisü'l-kübrâ*, 1/178; Kandehlevî, *Hayâtü's-sahâbe*, 1/232.

Bana kulak vermeyen ve İslâm'ın getirdiklerini yerine getirmeyenler için ise cehennem azabı vardır.”¹⁹

Hz. Peygamber'in kendisine öğrettiği şekilde kabilesini İslâm'a davet eden Amr b. Mürre, daha sonra sözlerine devam ederek Cüheyne oğullarının Cenâb-ı Hak tarafından mensubu oldukları milletlerin en hayırlısı kılındıklarını; diğer Arapların iki kız kardeşi bir nikâh altında bulundurmaya zararlı görmemek, savaşılması yasak olan aylarda savaşmak ve ölen babalarının karısına varis olmak gibi sevdikleri çirkin şeyleri kabilesinin cahillerinin bile sevmediğini belirtmiştir. Ardından: “Öyleyse Ey Cüheyne halkı! Lüey b. Gâlib'in soyundan gelen Hz. Muhammed'e inanın ve itaat edin ki hem dünyada üstünlük elde edersiniz hem de ahirette kurtuluşa eresiniz.” şeklindeki sözleriyle kabilesini İslâm'a çağırmaya devam etmiştir.²⁰ Bu rivayetler, Amr b. Mürre'nin Müslüman olduktan sonra kabilesine İslâm'ı anlatabilecek bir donanıma hazır hale geldiğini göstermektedir. Nitekim onun davet sırasında kabilesine söylediği cümleler dikkate alındığında, Allah'ın birliğine ve tek oluşuna yani tevhide çağırarak birlikte İslâm dininin emirlerini ve yasaklarını da kabilesine aktarabilme kabiliyetine sahip olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu hususta Amr b. Mürre'nin Hz. Peygamber'den iyi bir destek ve eğitim almış olabileceğini söylemekle beraber onun aynı zamanda İslâm'ı tebliği konusunda ciddi bir davranış sergilediğini de ifade etmek yerinde olacaktır.

Amr b. Mürre'ye Gösterilen Tepki

Amr b. Mürre, kabilesinin İslâm'a girmesi için çaba sarf ederken diğer taraftan kabilesinden bazı kimseler onun bu davetine engel olmaya çalışmışlar, bununla da yetinmeyip onu hem kınamışlar hem de azarlamışlardır. Onun İslâm'a daveti sırasında kabilesinden birisi: “Ey Amr b. Mürre! Allah senin hayatını mahvetsin. Sen bizi ilahlarımızdan vazgeçmeye mi davet ediyorsun? Aramıza fitne mi sokmak istiyorsun? Bizi yüce vasıflarla donatılmış atalarımızın dinine muhalefet etmeye mi çağırıyorsun? Bizi Tihâme halkından şu Kureyşlinin zırvalarını dinlemeye mi davet ediyorsun? Hiç de hoş gelmedin safa gelmedin.” diyerek ona karşı çıkmıştır.²¹

Davetine karşı çıkanlar olmasına rağmen kabilesini İslâm'a çağırmaktan taviz vermeyen Amr b. Mürre, bu sefer başka tepkilerle ve

¹⁹ el-İsbehânî, *Delâilü'n-nübüvve*, 1/1071; İbn Âsâkir, *Târîhu medineti dimaşk*, 46/345; Süyûtî, *el-Hasâisü'l-kübrâ*, 1/178; Kandehevî, *Hayâtü's-sahâbe*, 1/232.

²⁰ el-İsbehânî, *Delâilü'n-nübüvve*, 1/1072; Kandehevî, *Hayâtü's-sahâbe*, 1/233.

²¹ el-İsbehânî, *Delâilü'n-nübüvve*, 1/1072; Kandehevî, *Hayâtü's-sahâbe*, 1/233.

yalanlamalarla karşı karşıya kalmıştır. İçlerinden yine birisi: “Mürre'nin oğlu öyle bir şey söylüyor ki bunlar kurtuluş ve iyilik isteyen birisinin sözü değildir. Ben onun sözlerinin ve davranışlarının bizi bir gün felakete sürüklemesinden korkuyorum. Bizim atalarımızı akılsız olmakla nitelendiriyor. Kim Amr b. Mürre'ye uyar ve onun yolundan giderse hiçbir zaman kurtuluşa ve felaha eremez.” şeklinde sözler sarf ederek onu yalanlamaya çalışmıştır.²² Amr b. Mürre ise onun bu incitici sözlerine ve yalanlamalarına karşılık: “İkimizden hangimiz yalan söylüyorsak Allah onun hayatını mahvetsin, dilini tat alamaz, göz bebeğini göremez etsin.” şeklinde cevap vermiştir.²³ Daha sonra ise Amr b. Mürre'nin: “Allah'a yemin ederim ki bu adamın ağızı eğildi, gözleri göremez oldu ve yemeklerden tat alamaz bir hale geldi.” dediği nakledilmiştir.²⁴

Amr b. Mürre'nin, kabilesini İslâm'a davet etme hususunda oldukça kararlı ve sabırlı bir duruş sergilediği görülmektedir. Kabilesinden ona karşı çıkanlar olmasına rağmen onun yine bu hususta mücadele etmeye devam etmesi elbette küçümsenecek bir mesele değildir. O, anlaşıldığı üzere diğer kabilelerden daha ziyade kendi kabilesi üzerine yoğunlaşmış, özellikle kabilesinin her bir ferдинin Müslüman olması için büyük bir çaba sarf etmiştir.

5. Amr b. Mürre'nin Bir Heyet Oluşturarak Hz. Peygamber'e Gelmesi

Amr b. Mürre'nin kararlılıkla kabilesine İslâm'ı anlatması neticesinde, ilk etapta kabilesinden birkaç kişi Müslüman olmuştur. Ancak o, bununla yetinmeyip kabilesinin tamamının İslâm'a girmesi için uğraşmıştır. Dolayısıyla bu konuda fikir ve destek alabilmek için kabilesinden Müslüman olan kişilerle bir heyet oluşturarak ikamet ettiği Yenbu' bölgesinden Mekke'ye Hz. Peygamber'in yanına gitmeye karar vermiştir. Benî Cüheyne Heyeti adında bir heyet oluşturan Amr b. Mürre, Hz. Peygamber'e gitmeyi kararlaştırdığında diğer taraftan Hz. Peygamber Mekke'den Medine'ye hicretini gerçekleştirmişti. Bu nedenle oluşturduğu heyetle birlikte Medine'ye Hz. Peygamber'in yanına gitmiştir.²⁵

Amr b. Mürre'den başka Abdülazîz b. Bedr b. Zeyd, Avsece b. Harmele, Ma'bed b. Hâlid el-Cühenî ve Nübeyh b. Suâb el-Cühenî'ninde bulunduğu Benî Cüheyne heyetinin, Hz. Peygamber'in Medine'ye

²² el-İsbehânî, *Delâilü'n-nübüvve*, 1/1072; Kandehevî, *Hayâtü's-sahâbe*, 1/233.

²³ el-İsbehânî, *Delâilü'n-nübüvve*, 1/1072; Ebû Abdullah Şemseddîn Muhammed b. Yûsuf es-Sâlihî, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fi hayri'l-ibâd*, thk. İbrahim Terzi - Abdülkerîm Uzbadî (Kahire: Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, 1997/1418), 6/483; Kandehevî, *Hayâtü's-sahâbe*, 1/233.

²⁴ el-İsbehânî, *Delâilü'n-nübüvve*, 1/1072; Süyûtî, *el-Hasâisü'l-kübrâ*, 1/178; Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fi hayri'l-ibâd*, 6/483; Kandehevî, *Hayâtü's-sahâbe*, 1/233.

²⁵ el-İsbehânî, *Delâilü'n-nübüvve*, 1/1072; Kandehevî, *Hayâtü's-sahâbe*, 1/233.

hicretinden hemen sonra gelen heyetler arasında olduğu nakledilmiştir. Hz. Peygamberin Medine'ye hicretinden itibaren Senetü'l-Vüfûd/Elçiler Yılı olarak adlandırılan hicri dokuzuncu yıla kadar birçok heyet ve elçiler gelmiş, Benî Cüheyne heyeti ise Elçiler Yılı'ndan yaklaşık dokuz yıl önce Hz. Peygamber'e gelmiştir.²⁶

Hz. Peygamber'i ziyaret etmenin yanında Cüheyne kabilesinin İslâm'a girmesini sağlamak amacıyla Medine'ye gelen Benî Cüheyne heyetini Hz. Peygamber güzel bir şekilde karşılamış ve onlara iltifatlarla bulunmuştur.²⁷ Hz. Peygamber, kendisine gelen Benî Cüheyne heyetini karşıladıktan sonra Cüheyne kabilesine heyetin başkanı Amr b. Mürre aracılığıyla bir mektup göndermiştir. Hz. Peygamber, göndermiş olduğu bu mektupta şunları dile getirmiştir:

“Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Bu; İzzet ve Kudret sahibi olan Allah tarafından hak ve gerçeği dile getiren son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.) aracılığıyla insanlara yüklediği birtakım hükümleri bildiren bir mektup olup Amr b. Mürre eliyle Cüheyne kabilesine gönderilmiştir. Beş vakit namazı kılmanız ve ganimetin beşte birini vergi olarak ödemeniz şartıyla araziniz dağları, tepeleri ve ovalarıyla hayvanlarınızı otlatmanız ve sularını içmeniz için hepsi sizin istifadenize sunulmuştur. Bir koyun ve bir sığır sürüsü için iki koyun, bir koyun sürüsü için yalnız bir koyun vergi ile mükellefsiniz. Koşum hayvanlarıyla kuyudan su çeken hayvanlar için vergi yoktur. Aramızdaki bu antlaşmaya Allah ve burada hazır bulunan Müslümanlar şahittir.”²⁸

Amr b. Mürre, Hz. Peygamber'den almış olduğu bu mektupla kabilesini ikna etme hususunda önemli bir mesafe kat etmiş, bu konudaki ciddi gayret ve emeklerinin sonucunda ise Cüheyne kabilesinin büyük bir kısmının Müslüman olmasına vesile olmuştur. Onun kararlılığı ve azmi

²⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 5/333; Ebû Nu'aym Ahmed b. Abdullah b. İshâk el-İsfehânî, *Ma'rîfetü's-sahâbe*, thk. Âdil b. Yûsuf el-Azâzî (Riyad: Dârü'l-Vatan, 1419/1998), 7/201; İbn 'Abdîlber, *el-İstî'âb fi ma'rîfeti'l ashâb*, 1/1200; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 1/286; Ebû Abdullah Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1417/1996), 2/263; Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fi hayri'l-'ibâd*, 6/483; Selda Meydan, *Hz. Peygamber'e Gelen Heyet Ve Elçiler Bu Elçilerin Görüşmeye Dair Rivayetleri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 19.

²⁷ Buhârî, “Menâkıb”, 868; Müslim, “Fedâilü's-Sahâbe”, 1/1173; el-İsbehânî, *Delâilü'n-nübüvve*, 1/1073; İbn Âsâkir, *Târîhu medineti dımaşk*, 46/345.

²⁸ el-İsbehânî, *Delâilü'n-nübüvve*, 1/1073; İbn Âsâkir, *Târîhu medineti dımaşk*, 46/346; Kandehlevî, *Hayâtü's-sahâbe*, 1/233.

sayesinde Müslüman olan bu kabile, her daim Hz. Peygamber'in ve Müslümanların destekçileri olarak İslâm tarihinde güzel bir iz bırakmıştır.

6. Cüheyne Mescidi'nin Yerinin Belirlenmesinde Amr b. Mürre'nin Rolü

Cüheyne kabilesi, Medine'ye uzak bir mesafede ikamet ettiği için Hz. Peygamber'in inşa etmiş olduğu Mescid-i Nebevî'ye gitmekte güçlük çekiyordu. Bu nedenle, kendi yurtlarında namazlarını topluca kılacakları bir mescide ihtiyaç duymuşlardı. Ancak mescidin nereye yapılacağı hususunda kabile içerisinde bazı ihtilaflar meydana gelmişti. Dolayısıyla Cüheyne kabilesindeki bazı Müslümanlar, bu konunun Hz. Peygamber'e bildirilmesini ve onun aracılığıyla çözüme kavuşturulmasını teklif ettiler. Mescidin yerinin belirlenmesi için Hz. Peygamber ile görüşüp konuşma işi ise kabilenin önde gelen lideri olması sebebiyle Amr b. Mürre'ye bırakılmıştı. Daha sonra bu konu Hz. Peygamber'in Amr b. Mürre'yi evinde ziyaret ettiği bir sırada gündeme gelmiş ve mesele bu şekilde çözüme kavuşturulmuştur.²⁹

Kaynakların nakline göre, Hz. Peygamber bir gün Amr b. Mürre'yi ziyaret etmek amacıyla Cüheyne kabilesinin yaşadığı yere geldi. Amr b. Mürre'nin evi ise misvak ağaçlarıyla meşhur bir yer olan ve attarlıkla uğraşan el-Attâr Kays isimli bir kişinin evinin yakınında bulunmaktaydı. Hz. Peygamber onun evine giderek onu ziyaret edip daha sonra oradan ayrıldı. Ancak Amr b. Mürre mescidin yerinin belirlenmesi hususunu Hz. Peygamber'e söylemeyi unutmuştu. O sırada kableden birkaç kişi Amr b. Mürre'ye gelerek konuyu ona hatırlattılar. Bunun üzerine Amr b. Mürre, Hz. Peygamber'in arkasından gidip ona yetişmeye çalıştı. Amr b. Mürre'nin kendisine doğru geldiğini gören Hz. Peygamber, ona künyesiyle hitap ederek: "Ne oldu Ebû Meryem?" diye sordu. Bunun üzerine Amr b. Mürre: "Ey Allah'ın Rasûlü! Bizim için bir mescit yeri belirleyebilir misin?" dedi. Onun bu talebi üzerine Hz. Peygamber geri dönerek tekrar Cüheyne kabilesinin ikamet ettiği sınır bir noktaya doğru geldi. Daha önce orada Belî kabilesine ait çadırlar bulunmaktaydı. Hz. Peygamber eline bir ağaç parçası alarak Cüheyne kabilesi ile Belî kabilesinin sınırında bulunan bir noktada mescit yeri belirledi. Sonra da etrafındakilere mescidin hemen yakınında bulunan evin Belî kabilesine ait olduğunu, belirlediği mescidin yerinin ise

²⁹ Ömer b. Şebbe en-Nümeyrî, *Kitâbu târîhi'l-medineti'l-münevvera*, thk. Fehîm Muhammed Şeltût (Mekketü'l-Mükerreme, 1399/1979), 1/63; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/307; el-Mekkî, *Târîhu mekke'tül-mükerreme*, 1/307; Kamacı, "Hz. Peygamber'in Medine'nin Sâfile Bölgesinde Namaz Kıldığı Mekânlar", 117.

Cüheyne kabilesine ait olduğunu dile getirdi.³⁰ Böylece Cüheyne kabilesinin mescid yeri belirlenmiş daha sonra kabilenin ismine nispetle orada Cüheyne Mescidi adında bir mescit inşa edilmiştir. Hz. Peygamber'in daha sonra bu mescitte namaz kıldığı rivayet edilmiştir.³¹

Cüheyne Mescidi'nin yerinin belirlenmesi hususunda yukarıda zikredilen olay değerlendirildiğinde, öncelikli olarak Amr b. Mürre'nin Hz. Peygamber ile ilişkisinin ileri düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber'in, bizzat evine giderek Amr b. Mürre'yi ziyaret etmesi aslında ona vermiş olduğu değerlerin bir göstergesidir. Bununla birlikte Amr b. Mürre'nin İslâmî faaliyetlerin yürütülmesi noktasında yine kabile içerisinde kilit bir rol oynadığı, ayrıca Hz. Peygamber ile kabilesi arasında adeta bir elçi vazifesi gördüğü anlaşılmaktadır.

7. Amr b. Mürre'nin ve Kabilesinin İslâm'ın Yayılmasındaki Rollerini

Kaynakların naklinden anlaşıldığı üzere Amr b. Mürre, Müslüman olmadan önce kabile içerisinde önemli bir şahsiyet olduğu gibi Müslüman olduktan sonra da bu özelliğini devam ettirmiştir. Ayrıca o, İslâm'a girmekle birlikte kabile içerisindeki önderliğini İslâm'a hizmet yönünde değerlendirmiş, neticede Hz. Peygamber'in tebliğ sürecine ciddi katkılarda bulunmuştur. En önemlisi kabilesi Cüheyne'nin İslâm'a girişinde rol oynamış ve onların İslâm'ın yayılmasında katkılarının öncüsü olmuştur. Dolayısıyla Cüheyne kabilesi, İslâm'a girdikten sonra her daim Hz. Peygamber'in destekçisi olmuş, Bedir Savaşı'nda Müslümanların safında yer almış, ayrıca Mekke'nin Fethi ve Huneyn Gazvesi'ne de iştirak etmişlerdir.³² Amr b. Mürre'nin mensup olduğu bu kabilenin faziletine dair zikredilen bir hadiste Hz. Peygamber, Cüheynelilerin kendisine yardım ettiklerini, onların da Allah ve Rasûlü'nden başka yardımcılarının olmadığını dile getirmiş ve onlardan razı olduğunu açıkça ifade etmiştir.³³

³⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/307; el-Mekkî, *Târîhu mekke'tül-mükerreme*, 1/307; Kamacı, "Hz. Peygamber'in Medine'nin Sâfile Bölgesinde Namaz Kıldığı Mekânlar", 117.

³¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/307; el-Mekkî, *Târîhu mekke'tül-mükerreme*, 1/307; Kamacı, "Hz. Peygamber'in Medine'nin Sâfile Bölgesinde Namaz Kıldığı Mekânlar", 117.

³² Muhammed b. Ömer b. Vâkıd, *Kitâbü'l-megâzi*, thk. Marsden Jones (Beyrût: Dâru'l- 'Âlemî, 1409/1989), 1/169; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 1/333; Önkal, "Cüheyne (Benî Cüheyne)", 8/107; Âdem Apak, *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016), 1/299.

³³ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Câmi'u's-sahîh* (Beyrût: Dâru İbn Kesîr, 1422/2001), 868; Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc, *Câmi'u's-sahîh* (Riyad: Dâru Tayyibe, 1374/1955), 1/1173; Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Latîfi ez-Zebîdî, *Sahîh-i Buhârî muhataşarı tecrid-i sârih*, çev. Kâmil Miras (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1983), 9/227; Önkal, "Cüheyne (Benî Cüheyne)", 8/107.

8. Dört Halife Dönemi ve Sonrası Amr b. Mürre

Amr b. Mürre'nin dört halife dönemindeki hayatına ve İslâmî faaliyetlerine dair bilgiler araştırıldığında, bu konuda kaynaklarda herhangi bir bilginin yer almadığı müşahede edilmiştir. Onun bu dönem zarfında halifelerle ilişkisinin nasıl olduğu, savaflara katılıp katılmadığı, katılmışsa hangi savaflara katıldığı ve kabile lideri olarak İslâm'a yönelik ne tür faaliyetler yürüttüğü gibi hususlar kaynaklarda zikredilmeyişinden dolayı aydınlık kazanamamaktadır. Özellikle onun siyasî meselelerde isminin hiç zikredilmediği ayrıca dört halife döneminde cereyan eden büyük hadiselerde de herhangi bir siyasî veya askerî bir yönüyle ön plana çıkmadığı görülmektedir. Muhtemelen Amr b. Mürre'nin Hz. Peygamber'in vefatından sonra gelişen siyasî olaylardan uzak durduğu ve meydana gelen hadiselerle pek karışmadığı anlaşılmaktadır.

Halife Muâviye b. Ebû Süfyân dönemine gelindiğinde, Amr b. Mürre ile halife Muâviye arasındaki ilişkiler hakkında az da olsa bazı bilgilere rastlanmaktadır. Nitekim Amr b. Mürre'nin, halife Muâviye b. Ebû Süfyân nezdinde önemli bir konuma sahip olduğu, kabilenin lideri olarak zaman zaman Muâviye b. Ebû Süfyân ile görüştüğü, onunla fikir alışverişi yaptığı ve bir defasında ise halifeyi ziyaret ederek Hz. Peygamber'den işitmiş olduğu bir hadisi ona söylediği nakledilmiştir.³⁴ Ayrıca halife Muâviye'nin bir gün Amr b. Mürre'ye bir adam göndererek Cüheyne kabilesinin nesebinin Kudâa b. Ma'ad b. Adnân'dan olup olmadığını sormuş, bunun üzerine Amr b. Mürre: "Evet biz Kudâalılardanız." şeklinde cevap vererek gönderdiği adam aracılığıyla bunu Muâviye'ye bildirmiştir. Daha sonra Amr b. Mürre, kabilesini bir araya toplayıp minbere çıkararak bu konu hakkında bir konuşma yapmış ve Hz. Peygamber'in kendisine: "Siz Kudâalılardansınız." şeklinde söylemiş olduğu sözü kabilesine aktarmıştır.³⁵

9. Amr b. Mürre'nin Hz. Peygamber'den Naklettiği Hadis

İbn Asâkir'in *Târîhu Medîneti Dimaşk* adlı eserinde Amr b. Mürre'nin bizzat Hz. Peygamber'den işitmiş olduğu hadisleri rivayet ettiği görülmektedir. Onun dört tane hadis naklettiği bilgisi bu kaynakta zikredilmiş ancak Kütüb-i Sitte'yi incelediğimizde sadece bir hadisin Amr b. Mürre'den rivayet edildiği görülmektedir.³⁶ Dolayısıyla Kütüb-i Sitte'de

³⁴ İbn Âsâkir, *Târîhu medîneti dimaşk*, 46/111; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/563.

³⁵ İbn Âsâkir, *Târîhu medîneti dimaşk*, 46/111; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/563.

³⁶ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre et-Tirmizî, *Câmiu'l-kebîr*, ed. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf (Beyrût: Dârü'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1996), 1332; İbn Âsâkir, *Târîhu medîneti dimaşk*, 46/338; Mizzî, *Tehzîbü'l-kenâl*, 22/239.

bizzat Amr b. Mürre'nin Hz. Peygamber'den işitip naklettiği hadisi burada zikretmekle yetinmeyi uygun bulduk.

Amr b. Mürre'nin Hz. Peygamber'den işitmiş olduğu hadisi halife Muâviye b. Ebû Süfyân'a naklettiği görülmektedir. Amr b. Mürre, bir gün halife Muâviye'yi ziyaret etmiş ve ona Hz. Peygamber'den işitmiş olduğu şu hadisi nakletmiştir: "Herhangi bir idareci kapısını muhtaç, yoksul ve düşkünlerin yüzüne kapatırsa Allah da göklerin kapısını onun her türlü ihtiyaçlarına karşı kapatır".³⁷ Kaynaklarda halife Muâviye b. Ebû Süfyân'ın Amr b. Mürre'den bu hadisi işittikten sonra insanların ihtiyaçlarıyla ilgilenecek bir görevli tayin ettiği nakledilmiştir.³⁸

10. Amr b. Mürre'nin İlmî Faaliyetleri ve Vefatı

Amr b. Mürre'nin Müslüman olduktan sonra İslâm dinini en iyi şekilde öğrenmeye gayret ettiği, bunun için gerek Hz. Peygamber'den gerekse ilim sahibi diğer sahâbîlerden ilim elde etmeye çalıştığı nakledilmiştir. O, imkân olduğu takdirde Hz. Peygamber'i ziyaret etmeye çalışır, O'ndan İslâm dininin ilkelerini, emirlerini ve ahkâmını öğrenirdi. Bunları öğrenmekle yetinmez aynı zamanda etrafındaki insanlara da aktarırdı. Amr b. Mürre'nin zaman zaman Muâz b. Cebel ile de bir araya geldiği ve ondan Kur'ân'ı Kerim'i ve Hz. Peygamber'in sünnetini öğrenmeye çalıştığı rivayet edilmiştir.³⁹ Amr b. Mürre, yine bir gün Muâz b. Cebel ile buluşup ondan ilim öğrenmiş ardından ayrılırken şu şekilde kısa bir şiir dile getirmiştir:

"Şimdi takva havuzuna girdim ve hayatın düğümünden salim olarak çıktım,

Ve Halim elbiselerimi giydim, günahın anası hevâdan kısır oldum."⁴⁰ Onun bu hususta çaba göstermesi, ilme olan merakını ortaya koyduğu gibi Hz. Peygamber'e ve İslâm dinine olan bağlılığını da göstermiş bulunmaktadır.

Amr b. Mürre'nin vefatına dair kaynaklar incelendiğinde, bu konuda kesin bir bilgi aktarılmamıştır. Onun, Hz. Peygamber'in vefatına kadar Cüheyne kabilesinin ikamet ettiği ve Medine'ye biraz uzak bir mesafede

³⁷ Tirmizî, *Câmiu'l-kebir*, 1332; İbn Âsâkir, *Târîhu medineti dımaşk*, 46/111; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 1/953; Müslim b. Haccâc, *el-Künâ ve'l-esmâ*, 1/478; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 22/239; Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî, *'Umdetü'l-kârî fi şerh-i sahîhi'l-buhârî* (Beyrût: Dârü'l-Fikr, ts.), 13/139.

³⁸ Tirmizî, "Ahkâm" 1332; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 1/953; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 22/239; Zehebî, *Tecrîdü esmâi's-sahâbe*, 1/417.

³⁹ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 1/953.

⁴⁰ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 1/953.

bulunan Yenbu' bölgesinde yaşadığı bilinmektedir.⁴¹ Hz. Peygamber'in vefatından sonraki süreçte ise Şam'a taşındığı ve oradayken Muâviye b. Ebû Süfyân'ın halifelik dönemine yetiştiği rivayet edilmiştir. Amr b. Mürre'nin, Muâviye'nin halifeliğinin tam olarak kaçınıcı yılına kadar yaşadığı zikredilmemiş, ancak kesin olarak onun halifeliği döneminde vefat ettiği nakledilmiştir.⁴²

Sonuç

Amr b. Mürre el-Cühenî'nin Hayatı ve İslâmî Faaliyetleri adlı bu çalışmada, Amr b. Mürre'nin doğumundan vefatına kadar olan hayatı ve İslâm'a yönelik hizmetleri ele alınmıştır. Araştırma sonucunda, Amr b. Mürre'nin tam olarak nerede ve ne zaman doğduğuna dair herhangi bir bilgiye rastlanılmamış, ancak onun künyesinin Ebû Meryem ve Ebû Talhâ olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Hz. Peygamber'in ve etrafındaki diğer insanların ona daha çok Ebû Meryem künyesiyle seslendikleri rivayet edilmiştir. Yine bu çalışmada, Amr b. Mürre'nin Kahtânîlerden Kudâa kabilesinin alt kolu olan Cüheyne kabilesine mensup olduğu görülmüştür. Onun Cüheyne kabilesi içerisinde önemli bir şahsiyet olarak ön plana çıktığı, aynı zamanda kabilenin önde gelen liderlerinden olduğu aktarılmıştır. Ortaya konulan bu araştırmada, Amr Mürre hakkında ulaşılan en önemli bilgilerden birisi de onun gördüğü bir rüya sonucu Müslüman olmasıdır.

Amr b. Mürre özellikle Müslüman olduktan sonra İslâm'a olan katkıları nedeniyle İslâm tarihinde büyük bir yer edinmiş, mensup olduğu Cüheyne kabilesinin İslâm'a girişine vesile olması nedeniyle ön plana çıkmıştır. Nitekim kaynaklarda, Cüheyne kabilesinin İslâm'a girmesi için Amr b. Mürre'nin büyük bir çaba sarf ettiği, çeşitli zorluklara ve engellere rağmen kabilesini İslâm'a davet etmekten vazgeçmediği belirtilmiştir. Onun yaptığı bu fedakârlığının sonucunda ise Cüheyne kabilesinin İslâm'a girdiği, daha sonrasında bu kabilenin Bedir Savaşı, Mekke'nin Fethi ve Huneyn Gazvesi gibi birçok savaşta Müslüman ordularının safında yer aldığı bildirilmiştir. Bu nedenle Hz. Peygamber, bu kabileden övgü ile bahsetmiş, Cüheynelilerin kendisine yardımcı olduklarını, onların da Allah ve Rasûlü'nden başka yardımcılarının olmadığını dile getirmiş ve onlardan razı olduğunu ifade etmiştir. Amr b. Mürre'nin, kabilesinin İslâm'a girmesine vesile olmasının dışında yine bazı İslâmî faaliyetleriyle ön plana çıktığı görülmüştür. O, Cüheyne kabilesinin ihtiyaç duyduğu bir mescit yerinin

⁴¹ Önkal, "Cüheyne (Benî Cüheyne)", 8/107.

⁴² İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 5/265; İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât*, 3/274; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 1/953.

belirlenmesi için Hz. Peygamber ile görüşmüş ve neticede Cüheyne Mescidi adı verilecek olan bir mescit yerinin belirlenmesini sağlamıştır. Rasûlullah ile devamlı irtibat halinde olmaya çalıştığı görülen Amr b. Mürre'nin aynı zamanda ondan bir hadis rivayet ettiği de kayıtlara geçmiştir. İlme olan düşkünlüğü ile de bilinen Amr b. Mürre'nin Rasûlullah'tan ve diğer sahâbilerden Kur'an-ı ve Hz. Peygamber'in sünnetini öğrenmeye çalıştığı müşahede edilmiştir. Kaynakların naklinden, onun Medine civarlarında ikamet ettiği ancak Resûlullah'ın vefatından sonra Şam'a taşındığı ve Muâviye b. Ebû Süfyân'ın halifeliğinin ilk yıllarında orada vefat ettiği anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Apak, Âdem. *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi*. 5 Cilt. İstanbul: Ensar Neşriyat, 18. Basım., 2016.
- Arslan, İhsan. *Vahiy ve Akıl Işığında Hz. Peygamber'in Hayatı*. İstanbul: Okur Akademi Yayınları, 1. Basım., 2020.
- Aynî, Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed. *'Umdetü'l-kârî fi şerh-i sahihi'l-buhârî*. 25 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Fikr, ts.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. "Câmi'u's-sahîh". *Menâkıb*. Beyrût: Dâru İbn Kesîr, 2. Basım, 1422/2001.
- İbn 'Abdilber, Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed. *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l ashâb*. thk. Ali Muhammed el-Becâvî. Beyrût: Dârü'l-Cil, 1412/1992.
- İbn Âsâkir, Ebû'l-Kâsım Ali b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdullah b. Hüseyin ed-Dimaşkî. *Târîhu medineti dımaşk*. thk. Muhibbüddîn Ebî Sa'îd Ömer b. Garâme el-Amravî. 80 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Fikr, 1. Basım., 1415/1995.
- İbn Hacer, Şihâbeddîn Ahmed b. Ali el-Askalânî. *el-İsâbe fi temyîzi's-sahâbe*. thk. Âdil Ahmed Abdilmevcûd. 4 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım., 1415/1995.
- İbn Hallikân, Ebû'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân. *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâü ebnâi'z-zamân*. thk. İhsân Abbâs. Beyrût: Dâru-Sâdır, ts.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî. *Cemheretü ensâbi'l-arab*. thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn. Kahire: Dârül-Ma'ârif, 5. Basım., 1982.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Bustî. *Kitâbü's-sikât*. thk. Muhammed Abdü'l-Mu'îd Hân. 10 Cilt. Kahire: Dâiretü'l-Ma'ârifî'l-Osmâniyye, 1393/1973.
- İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Bağdâdî. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. thk. Ali Muhammed Ömer. 11 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1. Basım., 1421/2001.
- İbn Şebbe, Ömer b. Şebbe en-Nümeyrî. *Kitâbu Târîhi'l-Medineti'l-Münevvera*. thk. Fehîm Muhammed Şeltût. 4 Cilt. Mekketü'l-Mükerreme, 1399/1979.
- İbnü'l-Esîr, Ebû'l-Hasen İzzeddîn Ali b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. *Üsdü'l-ğâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*. thk. Ali Muhammed Mua'vviz - Âdil Ahmed Abdilmevcûd. 8 Cilt. Beyrût: Dâru İbn Hazm, 1. Basım., 2012/1433.

- İsbehânî, Ebu'l-Kâsım İsmâil b. Muhammed b. Fazl et-Teymî el- el-. *Delâilü'n-nübüvve*,. 7 Cilt. Riyad: Dâru'l-Âsime, 1416/1991.
- İsfehânî, Ebû Nu'aym Ahmed b. Abdullah b. İshâk el-. *Ma'rifetü's-sahâbe*,. thk. Âdil b. Yûsuf el-Azâzî. 7 Cilt. Riyad: Dâru'l-Vatan, 1419/1998.
- Kalkaşendî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Alî el-Kalkaşendî. *Nihâyetü'l-ereb ma'rifetü ensâbi'l-'arab*. thk. İbrâhîm el-Ebyârî. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-Benânî, 2. Basım, 1400/1980.
- Kamacı, Fatimatüz Zehra. "Hz. Peygamber'in Medine'nin Safile Bölgesinde Namaz Kıldığı Mekânlar". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 61/61 (2021), 93-138.
- Kandehlevî, Muhammed Yûsuf. *Hayâtü's-sahâbe*. thk. Beşşâr 'Avvâd. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1999/1420.
- Kehhâle, Ömer Rıza. *Mu'cemü kabâili'l-'arab*. 5 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 8. Basım, 1418/1997.
- Kelbî, Ebü'l-Münzir Hişâm b. Muhammed b. Sâib b. Bişr el-Kelbî el-Kûfî. *Nesebü me'ad ve'l-Yemeni'l-kebîr*. thk. Nâcî Hasan. 2 Cilt. Beyrût: Âlemü'l-Kütüb, 1465–2004.
- Mahmûd el-Hatîb, Abdülkerîm. *Târîhu cüheyne*,. Riyad: Dâru Ehbâ, 1405/1984.
- Mekkî, Ebü'l-Bekâ Muhammed b. Ahmed b. Ziyâ el-Mekkî el-Hanefî el-. *Târîhu mekke'tül-mükerreme ve'l-mescidi'l-harâm*,. thk. İbrahim el-Ezherî. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1418/1997.
- Meydan, Selda. *Hiz. Peygamber'e Gelen Heyet Ve Elçiler Bu Elçilerin Görüşmeye Dair Rivayetleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Mizzî, Ebü'l-Haccâc Cemâleddîn Yûsuf b. Abdurrahman b. Yûsuf. *Tehzîbü'l-kemâl fî esmâi'r-ricâl*. thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf. 35 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım., 1413/1996.
- Müslim b. Haccâc, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *el-Künâ ve'l-esmâ*. Medîneti'l-Münevvera: İhyâi't-Turâsi'l-İslâmî, 1. Basım, 1404–1984.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *Câmi'u's-sahîh*. Riyad: Dâru Tayyibe, 1374/1955.
- Önkâl, Ahmet. "Cüheyne (Benî Cüheyne)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/107. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

- Subkî, Ebû Nasr Tâciüddîn Abdülvehhâb b. Alî b. Abdilkâfî es-Sübki. *Tabakâtü 'ş-şâfi'iyeti'l-kübrâ*. thk. Abdülfettâh Muhammed. 10 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, ts.
- Süheyli, Ebû'l-Kâsım Abdurrahmân b. Abdullah b. Ahmed el-Has'amî es-Süheyli es-*er-Ravzü'l-ünüf fî tefsîri's-sîreti'n-nebevîyye li ibn hişâm*,. thk. Mücdî b. Mansûr b. Seyyid eş-Şûrâ. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1430/2009.
- Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî. *el-Hasâisü'l-kübrâ*. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Şâmî, Ebû Abdullah Şemseddîn Muhammed b. Yûsuf es-Sâlihî. *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fî hayri'l-'ibâd*. thk. İbrahim Terzi - Abdülkerîm Uzbâdî. Kahire: Vizâretü'l-Evkâf ve'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, 1997/1418.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre et-. *Câmiu'l-kebîr*,. ed. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf. Beyrût: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1996.
- Vâkîdî, Muhammed b. Ömer b. Vâkîd. *Kitâbü'l-megâzî*,. thk. Marsden Jones. Beyrût: Dâru'l- 'Âlemî, 1409/1989.
- Yâkût el-Hamevî, Ebû Abdullâh Şihâbeddîn Yâkut b. Abdullâh. *Mu'cemü'l-büldân*. Beyrût: Dâru-Sâdır, 1397/1977.
- Zebîdî, Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Latîfi ez-. *Sahîh-i Buhârî muhatarı tecrid-i sârih*. çev. Kâmil Miras. 11 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1983.
- Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf. 25 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 1417–1996.
- Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Tecridü esmâi's-sahâbe*. Beyrût: Dâru'l-Ma'ârif, 2008.